

สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

๑. หลักการและเหตุผล

โดยที่เป็นการสมควรส่งเสริม ให้มีการปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาพันธุ์พืชเพื่อให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงกำหนดให้มีการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่เพื่อส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

๒. สาระสำคัญ

พระราชบัญญัตินี้ “พืช” หมายความว่า สิ่งมีชีวิตในอาณาจักรพืชและให้หมายความรวมถึงเห็ด และสาหร่าย แต่ไม่รวมถึงจุลชีพอื่น

“พันธุ์พืช” หมายความว่า กลุ่มของพืชที่มีพันธุกรรมและลักษณะทางพฤกษศาสตร์เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สม่ำเสมอ คงตัว และแตกต่างจากกลุ่มอื่นในพืชชนิดเดียวกัน และให้หมายความรวมถึงต้นพืชที่จะขยายพันธุ์ให้ได้กลุ่มของพืชที่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น โดยพระราชบัญญัตินี้ได้แบ่งพันธุ์พืชออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. พันธุ์พืชใหม่ หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีลักษณะ และคุณสมบัติที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในพันธุ์นั้น

๒. พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในชุมชนใดชุมชนหนึ่งภายในราชอาณาจักรและไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่ ซึ่งได้จดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นตามพระราชบัญญัตินี้

๓. พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป หมายความว่า พันธุ์พืชที่กำเนิดภายในประเทศหรือมีอยู่ในประเทศ ซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย และให้หมายความรวมถึงพันธุ์พืชที่ไม่ใช่พันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือพันธุ์พืชป่า

๔. พันธุ์พืชป่า หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีหรือเคยมีอยู่ในประเทศตามสภาพธรรมชาติ และยังมีได้นำมาใช้เพาะปลูกอย่างแพร่หลาย

๒.๑ การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่

พันธุ์พืชที่จะนำมาจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่จะต้องมีคุณสมบัติและองค์ประกอบดังนี้

๑) ต้องไม่มีการนำส่วนขยายพันธุ์มาใช้ประโยชน์เกินกว่า ๑ ปี ก่อนวันยื่นจดทะเบียน ๒) ต้องแตกต่างจากพันธุ์อื่นอย่างเด่นชัด ต้องมีความสม่ำเสมอ และต้องมีความคงตัว (มาตรา ๑๒) โดยชนิดพืชที่สามารถนำมาจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชได้นั้น รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชจะเป็นผู้ประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา ๑๔)

บุคคลที่สามารถขอจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชได้ (มาตรา ๑๕)

๑) บุคคลมีสัญชาติไทย หรือเป็นนิติบุคคลที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ใน ประเทศไทย

๒) มีสัญชาติของประเทศที่ยินยอมให้บุคคลสัญชาติไทย หรือนิติบุคคลที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทย ขอรับการคุ้มครองในประเทศนั้นได้

๓) มีสัญชาติของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย

๔) มีภูมิลำเนา หรือประกอบอุตสาหกรรมหรือพาณิชยกรรมอย่างจริงจัง ในประเทศไทย หรือประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ ประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย

เมื่อพันธุ์พืชใหม่ได้รับการจดทะเบียน ผู้เป็นเจ้าของสิทธิหรือเรียกว่าผู้ทรงสิทธิ มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขาย จำหน่าย นำเข้า และส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมีไว้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ (มาตรา ๓๓) หากผู้ใดกระทำการดังกล่าวข้างต้นโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิจะมีโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน ๒ ปี หรือปรับไม่เกิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา ๖๔)

สิทธิบางประการของผู้ทรงสิทธิที่ต้องยกเว้น โดยเฉพาะเป็นข้อยกเว้นให้เกษตรกร (Farmer's Exemption) ข้อยกเว้นสิทธิ ได้แก่

- การกระทำโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นส่วนขยายพันธุ์ เช่น ขายเป็นผลผลิต
- การศึกษา ค้นคว้า ทดลอง หรือวิจัยเพื่อปรับปรุงพันธุ์หรือพัฒนาพันธุ์พืช
- การกระทำโดยสุจริตหรือไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า
- เกษตรกรสามารถเพาะปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ที่ตนเองผลิต (แต่อาจไม่เกินสามเท่าของปริมาณที่ได้มา ในกรณีที่รัฐมนตรีประกาศให้เป็นพันธุ์พืชที่ควรส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกร)
- การขายหรือจำหน่ายด้วยประการใด นำเข้ามาในราชอาณาจักร ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมีไว้เพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวซึ่งส่วนขยายพันธุ์ ซึ่งถูกนำออกจำหน่ายโดยผู้ทรงสิทธิ หรือด้วยความยินยอมของผู้ทรงสิทธิ

ในการขายส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่จะต้องแสดงเครื่องหมายให้ปรากฏที่ส่วนขยายพันธุ์ ภาชนะบรรจุหรือหีบห่อ (มาตรา ๓๔) หากไม่ปฏิบัติตามจะมีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา ๖๕) และหากผู้ใดปลอมแปลง หรือใช้เครื่องหมายเลียนแบบ หรือกระทำการใด ๆ เพื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจผิดว่าพันธุ์พืชนั้นเป็นพันธุ์พืชใหม่ของผู้ทรงสิทธิที่ได้รับการจดทะเบียนคุ้มครองตามกฎหมายนี้ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๖ เดือนถึง ๕ ปี และปรับตั้งแต่ ๒๐,๐๐๐ บาท ถึง ๒๐๐,๐๐๐ บาท (มาตรา ๖๗)

ผู้ทรงสิทธิจะต้องชำระค่าธรรมเนียมรายปีตามอัตราที่กำหนด และต้องชำระภายในเก้าสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับการจดทะเบียน และของทุกๆปีถัดไป (มาตรา ๓๕) หากไม่ชำระจะต้องชำระค่าธรรมเนียมเพิ่มร้อยละสามสิบภายในเก้าสิบวัน หากไม่ชำระค่าธรรมเนียมรายปีและค่าธรรมเนียมเพิ่มจะถูกเพิกถอนหนังสือสำคัญฯ (มาตรา ๔๐)

ระยะเวลาที่ได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๓๑)

๑๒ ปี สำหรับพืชที่ให้ผลผลิต ไม่เกิน ๒ ปี เช่น มะเขือเทศ แตงกวา ดาวเรือง เป็นต้น

๑๗ ปี สำหรับพืชที่ให้ผลผลิต เกินกว่า ๒ ปี เช่น มะม่วง ทุเรียน เป็นต้น

๒๗ ปี สำหรับพืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ที่ให้ผลผลิต เกินกว่า ๒ ปี เช่น สัก กระถินณรงค์ เป็นต้น

๒.๒ การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นจะต้องเป็นพันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งภายในราชอาณาจักร และต้องมีลักษณะของพันธุ์พืชตามที่กำหนด คือ มีความสม่ำเสมอ ความคงตัว แตกต่างจากพันธุ์อื่น และไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่ (มาตรา ๔๓)

ผู้ยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นจะต้องเป็นกลุ่มบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันโดยต่อเนื่อง และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นชุมชนตาม

พระราชบัญญัติฉบับนี้ โดยตั้งตัวแทนยื่นคำขอเป็นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดในพื้นที่ของตน (มาตรา ๔๔) เมื่อได้รับการขึ้นทะเบียนชุมชนแล้ว และมีพันธุ์พืชตามคุณสมบัติที่เป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ก็สามารถยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นต่อไปได้ (มาตรา ๔๕)

ชุมชนที่ได้รับการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นมีสิทธิที่จะปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออกนอกราชอาณาจักรหรือจำหน่ายด้วยประการใดๆ ของส่วนขยายพันธุ์ (มาตรา ๔๗) ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิในพันธุ์พืชให้จัดสรรผลประโยชน์ในอัตราส่วนดังนี้ ผู้อนุรักษ์ ๒๐% ชุมชน ๖๐% องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์ที่เป็นผู้ทำนิติกรรม ๒๐% (มาตรา ๔๘)

๒.๓ การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า

พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า ได้รับความคุ้มครองโดยในฐานะทรัพยากรพันธุกรรมพืชของประเทศ กล่าวคือ ผู้เก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่า หรือส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อนำมาปรับปรุงพันธุ์ ศึกษาทดลอง หรือวิจัย เพื่อประโยชน์ในทางการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยให้นำเงินรายได้ตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ส่งเข้ากองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชเพื่อการอนุรักษ์หรือพัฒนาพันธุ์พืช (มาตรา ๕๒) หากไม่ปฏิบัติตามจะมีโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปีและปรับตั้งแต่สองหมื่นถึงสองแสนบาท (มาตรา ๖๖)

หากกระทำโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในทางการค้าให้แจ้งต่อกรมวิชาการเกษตร เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้รับหนังสือแจ้งแล้วหากถูกต้องครบถ้วนพนักงานเจ้าหน้าที่จะมีหนังสือแจ้งรับทราบ (มาตรา ๕๓)

๒.๔ กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช ให้จัดตั้ง กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เงินและทรัพย์สินจะได้อาจมาจากเงินรายได้จากข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตามมาตรา ๕๒ เงินจากการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืช เงินอุดหนุนจากรัฐบาล เงินจากที่มีผู้ทูลเกล้าฯ และดอกผลที่เกิดจากกองทุน (มาตรา ๕๔) เงินและทรัพย์สินดังกล่าว ใช้ในการช่วยเหลือเกี่ยวกับกิจการใดๆ ของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืช (มาตรา ๕๕)

เงินและทรัพย์สินที่ได้รับตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตามมาตรา ๕๒ ให้จัดสรรให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เป็นแหล่งที่นำพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปมาใช้ประโยชน์ (มาตรา ๕๙)